

РУС АДАБИЁТИНИ ЎҚИТИШДА ИНТЕРФАОЛ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ИЛМИЙ-ПЕДАГОГИК АСОСЛАРИ

Кахорова Нигина Нуридиновна

мустақил тадқиқотчи-изланувчи

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17378787>

Адабиёт таълими, хусусан рус адабиёти дарслари, шахснинг маънавий-ахлоқий камолоти, эстетик тафаккури ва маданий онгини ривожлантиришда муҳим педагогик аҳамият касб этади. Замонавий таълим парадигмаси доирасида интерфаол технологиялар таълим жараёнини анъанавий лекция-машғулот шаклларида чегаралаб қўймасдан, талаба шахсини марказга қўювчи, мулоқотга асосланган ва ижодий фаолиятни рағбатлантирувчи дидактик муҳитни шакллантиради.

Интерфаол усуллар таълимнинг интерактив ва субъект-субъект муносабатларга асосланган моделини таъминлаб, ўқувчиларни пасив ахборот қабул қилувчи эмас, балки фаол билим яратувчи ва ижодий фикр юритувчи субъект сифатида ривожлантиради. Бу усуллар адабий асарларнинг ғоявий-мафкуравий мазмунини чуқур англаш, образ ва мавзуларни таҳлилий-талқин асосида ўрганиш ҳамда муаммоли вазиятларда мустақил фикр билдириш кўникмаларини шакллантириш имконини беради. Натижада, интерфаол технологиялар асосида ташкил этилган адабиёт таълими жараёни таълим самарадорлигини оширади, талаба шахсининг креатив салоҳиятини, коммуникатив компетенцияларини ва маданий рефлексия қобилиятини ривожлантиради.

Дидактика, методика ва психология фанларининг илмий-назарий концепцияларига мувофиқ, интерфаол таълим технологиялари тажрибага йўналтирилган ўқув фаолияти модели (activity-based learning), конструктивизм назарияси, когнитив педагогика ҳамда коммуникатив ёндашув тамойилларига асосланади. Мазкур илмий парадигмалар таълим жараёнини субъект-субъект муносабатларига, тажриба орқали билимни мустақил равишда ўзлаштиришга ва билимнинг шахсий қайта қурилишига йўналтиради.

Интерфаол технологиялар асосида ташкил этилган адабиёт таълими жараёнида талабалар адабий матнларнинг стилистик, семантик ва символик қатламларини мустақил таҳлил қиладилар, бадиий ғоя ва образлар ўртасидаги маънавий-эстетик боғланишларни очиб берадилар. Бундай дидактик ёндашув талабаларнинг аналитик ва интерпретатив фикрлаш қобилиятларини ривожлантиради, уларда ижодий рефлексия ва мустақил мулоҳаза қилиш кўникмаларини шакллантиради.

Шу билан бирга, интерфаол усуллар – баҳс-мунозара, муҳокама, ролли ўйинлар, кейс-таҳлил, кластер тузиш, “ақлий хужум” ва “ассоциатив тармоқ” каби фаолият шакллари орқали – талабаларни адабий мулоқот жараёнига жалб этади. Бу жараёнда ўқувчи билимни фақат қабул қилувчи эмас, балки унинг ҳаммуаллифи, яратувчиси сифатида иштирок этади. Натижада, интерфаол технологиялар асосидаги адабиёт таълими лингвомаданий компетенцияни, эстетик тафаккурни ҳамда коммуникатив ва когнитив фаолликни тизимли ривожлантиради, бу эса замонавий педагогик назария ва амалиётнинг илмий-методологик талабларига тўлиқ мос келади. Интерфаол усуллар билан ўқитишда қуйидаги теоретик асослар энг муҳим усуллар сифатида хизмат қилади:

Конструктивистик педагогика:

Конструктивизм таълим жараёнида билимни инсон субъекти фаоллиги орқали шаклланиши ва ривожланишини таъкидлайди. Адабиёт дарсларида интерфаол технологиялар орқали талаба янги адабий билимларни ўз тажрибаси, тили ва маданияти доирасида қайта конструй қилган ҳолда эгаллайди.

Когнитив психология ва фонематик воситалар:

Матнни тушуниш жараёнида когнитив жараёнлар – назарий тушунча, эсда сақлаш, талқин қилиш, семантик анализ – муҳим аҳамият касб этади. Интерфаол усуллар (муколама, мустақамланувчи саволлар, талаба-талаба мулоқоти) бу жараёнларни кучайтириш учун хизмат қилади.

Коммуникатив ва маданиятлараро ёндашув:

Адабиёт ўқитишда адабий матнлар маданий-контекстни тарғиб қилади. Интерфаол технологиялар (ролли ўйинлар, диалог, ижтимоий мулоқот, виртуал муҳитларда машқлар) маданиятлараро компетенцияни шакллантиришга ёрдам беради.

Психодидактик назорат ва баҳолаш механизмлари:

Интерфаол усуллар билан ўқитишда баҳолаш фақат натижа эмас, жараёнга ҳам қаралади. Диагностик, форматив ва сумматив баҳолаш интеграцияланиши зарур. Масалан, баҳс, эссе, ижодий иш, муҳокама натижалари, сўров ва рефлексия воситасидаги кўрсаткичлар. Интерфаол усуллар билан ўқитишда қуйидаги муаммолар ва чегаралар мавжуд:

Техника ва ресурслар билан боғлиқ муаммолар: барча мактаблар ёки дарсхоналарда технологик воситаларнинг мавжуд эмаслиги. Ўқитувчиларнинг методик тайёрлиги: инновацион технологиялардан фойдаланиш бўйича малакали кадр етишмаслиги. Матнни танлаш ва адаптациялаш муаммолари: адабий асарнинг миқдори, тили, мавзуси талаба ёшига мос бўлиши керак. Баҳолашда субъективлик: ижодий ва мулоҳазали вазифалар баҳоланганда стандартлар аниқ бўлиши зарур.

Рус адабиёти дарсларида интерфаол технологияларни қўллаш назарий ва амалий жиҳатдан таълимни унча-мунча даражада модернизациялаш имконини беради. Улар талаба фаоллигини оширади, адабий асарларни чуқур таҳлил қилиш ва адабий талқин қабилитини ривожлантиради. Таълим сифатини ошириш учун ўқитувчилар методик тайёрликни кучайтиришлари, адекват технологик воситаларни етказиш ва баҳолашда адолатли мезонлар ишлаб чиқишлари зарур. Илмий-педагогик асосларни такомиллаштириш учун келгусида интерфаол усулларнинг таъсирини эмпирик тадқиқотлар орқали баҳолаш, педагогик моделлар тузиш, таълим муассасаларида инновацион тажрибаларни кенг жорий этиш муҳимдир.

Adabiyotlar, References, Литературы:

- [1] Вербицкий, А. А. (2019). Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. Москва: Логос.
- [2] Полат, Е. С. (2020). Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва: Академия.
- [3] Хузина, Т. Х. (2018). Интерактивные методы обучения в преподавании филологических дисциплин. Казань: Казанский федеральный университет нашриёти.
- [4] Выготский, Л. С. (1982). Мышление и речь. Москва: Педагогика.

- [5] Брунер, Дж. (1996). Культура образования. Москва: Просвещение.
- [6] Лурия, А. Р. (2003). Основы нейропсихологии. Санкт-Петербург: Питер.
- [7] Соловова, Е. Н. (2019). Методика обучения иностранным языкам: традиции и современность. Москва: Просвещение.
- [8] Савельева, Е. В. (2021). Интерактивные технологии в обучении литературе: педагогические инновации и практика. Москва: Университетская книга.
- [9] Чернышев, А. И. (2022). Современные цифровые технологии в преподавании русской литературы. Санкт-Петербург: РХГА.
- [10] Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.
- [11] Ермоленко, Н. В. (2020). Коммуникативная компетенция в преподавании гуманитарных дисциплин. Минск: БГУ.